

članci

TEREZIJA AVILSKA I DUHOVNA GIBANJA U „ZLATNO DOBA” ŠPANJOLSKE

Dr. Franjo ŠANJEK

„Terezija Avilska je Španjolka. Gospodo, vi to znate isto kao i ja.” Ove riječi francuskog povjesničara Julesa Micheleta (1798–1874) izražavaju popularnost i svjetski značaj ličnosti poznate pod imenom sv. Terezije od Isusa ili Velike sv. Terezije. Njezin fizički izgled je prema svjedočanstvu mnogih bio tek odraz neusporedivo bogatije unutarnje avanture, vidljive samo Bogu.¹

Osoba i djelo Terese de Cepeda y Ahumada, mistika i žene od akcije, odlično se uklapa u život ujedinjene katoličke Španjolske koja nakon protjerivanja Maura iz Granade (1491) i otkrića Novog svijeta (1492) proživljava „zlatno doba” svoje tisućgodišnje povijesti. Terezija će se okoristiti napretkom književnosti i znanosti u svojoj domovini i sudjelovati u širenju vjerskog žara kojim su se zanosili njezini sunarodnjaci na Iberskom poluotoku, širom Evrope i u novootkrivenim zemljama Amerike. Njezina osjećajna duša nije bila neosjetljiva za probleme Crkve koji su nastali Lutherovim istupom. Zbog aktivnosti u religioznom i društvenom životu Španjolske ona će do kraja svog života živjeti pod prijetećom sjenom svagdje prisutne inkvizicije. Svojim će utjecajem prevladati granice Španjolske i svoga vremena, a kao obnovitelj karmelićanskog reda poklonit će Crkvi novu redovničku obitelj, koja danas ima trinaest tisuća redovnica i četiri tisuće redovnika koji apostolski djeluju u najrazličitijim krajevima svijeta. Terezija se po broju i vrijednosti svojih spisa ubraja među najpoznatije učitelje duhovnosti i najuglednija imena svjetske književnosti.

ŽIVOTNE CRTICE

Rođena 1515. godine u Avili, Terezija je po ocu don Alonsu Sanchez de Cepeda unuka toledskog trgovca koji se 1485. obratio sa židovstva, a po majci dođi Beatriz de Ahumada pripada nižem španjolskom plemstvu. Za svog oca kaže da

¹ *Teresa de Jesús: une vie, une mission, un héritage*, Carmel, 4/1981, str. 3.

se isticao ljubavlju prema siromasima i suosjećanjem prema bolesnicima, a za majku veli da je bila kreposna žena koja je cijelog svog života dostojanstveno i strpljivo podnosila teške bolesti.²

Od svoje najranije dobi bila je zadojena idealom veličine rodne Avile, „domovine kraljeva i svetaca.” U sedmoj je godini zajedno s bratom Rodrigom napustila roditeljski dom sa željom da u zemlji Maura postigne mučeničku palmu i tako ne čekajući ugleda Boga.³

Terezija se u mladenačkoj dobi oduševljavala čitanjem viteških romana. U trinaestoj godini ostala je bez majke, a braća joj, jedan po jedan, odlaze u Novi svijet (Ameriku), u potrazi za bogatstvom i čašću.

Terezija je 1531. bila povjerena odgoju i brizi sestara augustinijanki samostana sv. Marije Milosne u Avili. Kasnije će priznati da u to vrijeme nije imala namjeru postati redovnicom, štoviše da nije ni željela da joj Bog udijeli redovničko zvanje.⁴ U jesen 1532. Terezija iz zdravstvenih razloga napušta Avilu i odlazi na oporavak kod sestre u Castellanos de la Cañada. Na putu se kratko zaustavlja kod strica don Pedra de Cepeda. U društvu ovog kreposnog čovjeka, prijatelja dobre knjige, Terezija spoznaje ništavnost ovozemaljskih stvari i prolaznost ljudskog života. Po povratku u roditeljski dom sve više se odvaja od svijeta. Odlazak u Ameriku najbližeg joj brata Rodriga 3. kolovoza 1535. ubrzao je, čini se, Terezijinu odluku i ona 2. studenoga iste godine, unatoč očevom protivljenju, ulazi u samostan Utjelovljenja sestara karmelićanki u Avili. Kratko vrijeme nakon redovničkog zavjetovanja, a prve je zavjete položila 3. studenoga 1537. u dobi od dvadeset dvije i pol godine, Terezija se teško razboli. Za vrijeme bolesti otac joj je poklonio netom tiskani *Treći abecedarij* franjevca Francisca de Osuna. Za dugih zimskih mjeseci, Terezija je u ovom djelcu otkrila životni smisao i značenje molitve. Ljeti 1538. don Alonso de Cepeda odvodi svoju teško bolesnu kćerku u planinsko selo Becedas, ali se njezina bolest pogorša do te mjere da je 15. kolovoza izgubila svijest i puna četiri dana smatrali su je mrtvom. Ona je – kako će kasnije izjaviti – osobno „htjela ostati na životu da bi se posvetila molitvi u samoći.”⁵ Na njezin zahtjev prenijeli su je u samostan, u kojem se pune tri godine oporavljala od bolesti, uvjereni da je ozdravila po zagovoru sv. Josipa, kojemu će do kraja života iskazivati posebno štovanje i utjecati mu se za pomoć.

Terezija je teška srca pratila odlazak braće u Ameriku. Na sam Božić 1543. zauvijek se oprostila od oca, sretna što mu je u zadnjim časovima mogla pokloniti svoju sinovsku nježnost i odanost.

Nakon očeve smrti Terezija odluči da nikada više ne napusti molitvu. Do 1554. godine borit će se između želje za potpunim predanjem Bogu i potrebe za osobnim

2 Carmel, 4/1981, str. 4.

3 P. LAUZERAL, *L'hispanité de Thérèse d'Avila*, Carmel, 2/1982, str. 7.

4 Carmel, 4/1981, str. 6.

5 Mnogi su mislili da je Terezija mrtva. Jedino je njezin otac ostao nepokolebliv: „Moja kćerka nije još za zemlju”. - Usp. Carmel, 4/1981, str. 8.

vezama sa „svijetom”. Od tada mnogo brže napreduje u duhovnom životu: doživljava mistička uzdignuća (ekstaze), različita viđenja i unutarnje glasove.

Terezijini prijatelji i suradnici sumnjicali su je da je postala igračkom davolskih iluzija. Bila je prijavljena inkviziciji, ali je ova nije osudila zbog njezine pravovjernosti i svetačkog života. Njoj u prilog svjedoče ugledni teolozi, njezini duhovni vođe i ispovjednici.

Nakon vizije pakla 1560. godine Terezija odluči posvetiti se spasenju duša. Dvije godine kasnije utemelji samostan sv. Josipa u Avili, u kojem će s manjom grupom bosonogih karmelićanki nasljedovati prvotna pravila reda Gospe Karmelske, moleći i žrtvujući se za jedinstvo Crkve i pomirenje zavađenih kršćana.⁶

Las Casasov prijatelj i suradnik franjevac Alonso Maldonado, koji je na dvoru Filipa II. zastupao prava američkih Indijanaca, potiče Tereziju da svoju reformu proširi na cijelu Kastiliju. Ova će u razdoblju od dvadeset godina (1562–1582) osobno utemeljiti petnaest reformiranih samostana bosonogih karmelićanki. Svjesna da će njezin pothvat uspjeti ako ga u duhovnom pogledu budu podržali redovnici koji žive po istim pravilima, Terezija će u obnovi muškog dijela karmelićanskog reda naći izvrnog suradnika u sv. Ivanu od Križa (1542–1591).

Terezija Avilska umire 4. listopada 1582. u dobi od 67 godina kao „kćerka Crkve”.⁷ Svetom je proglašena 1622. za pontifikata Grgura XV, a 1970. papa Pavao VI. proglasio ju je naučiteljem Crkve.

U KORAK S VREMENOM

Više od 450 pisama iz bogate Terezijine korespondencije⁸ najbolje ilustrira širinu svetičinih pogleda i raširenost njezinih veza.

Terezija je s pomnijom pratila religiozna, kulturna i društvena gibanja onoga vremena. Svoja pisma i poruke šalje kralju, pripadnicima višeg i nižeg plemstva, biskupima i crkvenim prelatima, posjećuje ugledne teologe, druguje s dominikancima, franjevcima i isusovcima, susreće se sa svecima poput Franje de Borgia i Petra Alkantaraskog. U „zlatno doba” španjolske povijesti Terezija je u žarištu događaja vezanih uz otkriće i naseljavanje Novog svijeta, aktivno sudjeluje u društvenim i političkim zbivanjima, u toku je kulturnih gibanja i svojim spisima daje ne mali doprinos boljem poznavanju španjolskog jezika u svijetu. Terezijin duhovni opus

6 Karmelićanski red utemeljen je u jeku križarskih ratova. Bili su to latinski pustinjaci koji su živjeli u špiljama na brdu Karmelu. Središnja točka prvotnih pravila traži od pojedinaca da žive u svojim ćelijama meditirajući danju i noću Božji zakon i da bdiju u molitvi. Nakon povlačenja Latina iz Palestine i Sirije karmelićani se nastanjuju na Zapadu i poput dominikanaca i franjevaca bave se apostolatom. Papa Inocent IV. uskladuje prvotna pravila karmelićanskog reda s novim apostolatom (1247), a Eugen IV. dopušta izvjesna olakšanja (1432). Ženski ogranak reda djeluje od sredine XIV. stoljeća. Usp. FRANÇOIS DE SAINTE-MARIE, *Les plus vieux textes du Carmel*, Paris 1961, str. 88.

7 E. R., *Thérèse d'Avila*, *La grande encyclopédie*, izd. Librairie Larousse, Paris 1976, str. 11882 (cit. Larousse).

8 Neki drže da se stvarni broj Terezijine korespondencije kreće oko petnaest tisuća pisama i poslanica. Usp. Carmel, 4/1981, str. 19.

i obnova karmelićanskog reda ostaju neizbrisivo utisnuti u duhovnu i redovničku obnovu Crkve u XVI. stoljeću.

U BORBI ZA PRAVEDNIJE DRUŠTVENE ODNOSI

Španjolska se u XVI. stoljeću obogatila zlatom i srebrom iz Zapadnih Indijâ. I devetero Terezijine braće odlazi preko Atlantika u potragu za bogatstvom i čašću. U Americi su se mnogi Španjolci obogatili i stekli plemićke naslove. Novcem iz Amerike u Španjolskoj se grade raskošne palače, obnavljaju crkve i samostani. Dovede se zlatom plaćeni graditelji i majstori iz Flandrije, Njemačke, Italije i drugih evropskih zemalja. Trgovinu i obrt španjolsko plemstvo prepušta „obraćenim” Židovima. Kralj troši ogromna sredstva za plaćenike, koji će mu proslaviti ime i povećati slavu na bojištima širom Evrope. Ideal mnogog Španjolca je bezbrižan život od godišnjih prihoda (rente) do kojih je došao sudjelovanjem u ratu i osvajanju novootkrivenih zemalja. Ovaj iznenadni priliv novca i zanemarivanje poljoprivrede i zanatstva izazvali su inflaciju koja je vodila postupnom osiromašenju naroda. U razdoblju Terezijina života, tj. između 1515. i 1582. cijene živežnih namirnica su se utrostručile, dok su se u isto vrijeme osobni dohoci jedva udvostručili.⁹

Tereziji Avilskoj su društveno-ekonomske prilike u domovini dobro poznate. Kod osnivanja samostana ona nipošto ne pristaje da se ovi uzdržavaju od godišnjih prihoda (rente). Stoga u drugom poglavlju *Put k savršenosti* svojim sestrama upućuje ozbiljno upozorenje: „Nikada nemojte ići za tim da se uzdržavate ljudskim dovitljivostima, jer ćete umrijeti od gladi, i to s pravom”.¹⁰ Terezija želi da se sestre uzdržavaju radom svojih ruku, osim u iznimnim slučajevima, pa zato ističe: „Briga za tuđe prihode – meni se čini da bi to značilo misliti na ono što drugi uživaju. Da, jer vašom brigom onaj drugi ne mijenja svoje mišljenje, niti mu se nameće želja da daje milostinju. Prepustite tu brigu onome koji može pokrenuti sve, jer je Gospodar prihoda i posjeovalac prihoda”.¹¹

Nije joj bilo lako uvjeriti okolinu u ispravnost svojih pogleda, ali od svojih sestara ne prestaje tražiti da prema svojim fizičkim silama rade i privreduju za zajednicu, a tek ako im ni to ne bude dostatno onda mogu računati s Providnošću odnosno milostinjom. Radom vlastitih ruku Terezija nastoji očuvati svoje samostane od utjecaja svjetovnjaka. „Što me se tiču kraljevi i gospoda”, piše ona, „ako ja ne želim njihovih prihoda, i što da im ugađam ako se makar malo zbog njih mora uvrijediti Bog? Ili, što će meni njihove časti ako sam shvatila što znači biti vrlo častan siromah, i to istinski siromašan”.¹²

9 O društvenim, ekonomskim, kulturnim, političkim i religioznim prilikama u „zlatno doba” Španjolske usp. B. BENNASSAR, *Un siècle d'or espagnol*, Paris 1982.

10 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 2/1; izd. Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb 1982. (Kršćanski klasici 10), str. 23.

11 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 2/2, str. 23.

12 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 2/5, str. 24.

Glede pitanja časti (španj. „pundonor“) Terezija drži „da časti i novac gotovo uvijek idu skupa, i da onaj tko želi čast ne prezire novac, te da je onome tko ga prezire, malo stalo do časti“.¹³ Terezija u kreposti koje trebaju krasiti karmelićanke ubraja i prezir časti: „Bog nas oslobodio onih koji mu hoće služiti misleći na čast. Znajte da je to slab dobitak i – kako sam rekla – ta se čast sama gubi time što je se želi, posebice u stvarima prvenstva, jer nema na svijetu otrova koji bi ubijao savršenosti kao ove stvari“.¹⁴ Bila je vrlo stroga protiv zloupotreba i pretjerivanja u načinu ophođenja i gomilanju naslova, pa se u svojoj *Autobiografiji* ruga da bi posebnu katedru trebalo posvetiti umijeću oslovljavanja, jer jednom treba naslov staviti uz lijevi a drugi put uz desni rub lista, jednoga treba oslovljavati s „magnifice“ a drugoga s „illustrissime“ itd.¹⁵

EVANGELIZACIJA NOVOG SVIJETA

Španjolskoj u Terezijino vrijeme pripada mjesto političkog vođe u Evropi i u svijetu. Povjerena joj je duhovna briga za novootkrivene zemlje,¹⁶ obrana Crkve od protestantizma i kršćanstva od Turaka. Terezija u mnogome dijeli mišljenje svojih suvremenika, ali opominje kralja da se kršćanska vjera ne navješćuje mačem nego propovijedanjem i molitvom.¹⁷

Misionarska i konkvistadorska avantura predstavlja osnovne značajke „zlatnog doba“ Španjolske. Kao sestra devetorice konkvistadora i Terezija je ispunjena viteškim duhom onoga vremena. U njezinim se samostanima moli, radi, ljubi, misleći na „kapetane“ koji se bore za Crkvu. U *Knjizi utemeljenja* Terezija podsjeća na duše koje još ne znaju za pravoga Boga, o kojima joj je govorio Alonso de Maldonado. Poznati su joj Las Casasovi istupi u obranu Indijanaca, prijedlog da se tzv. „novim zakonima“ iz 1542. godine američkim starosjediocima garantiraju prava slobodnih vazala španjolske krune, plan o miroljubivoj evangelizaciji stanovnika Novog svijeta. U *Putu k savršenosti* Terezija piše da „svijet gori [i] ponovno hoće suditi Kristu... pa navode protiv njega na tisuće lažnih optužbi; hoće sravniti sa zemljom njegovu Crkvu“ i preklinje sestre da ne trate „vrijeme na stvarima poradi kojih bismo možda, kada bi nam ih Bog dao, imale jednu dušu manje na nebu“.¹⁸

13 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 2/6, str. 24.

14 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 12/7, str. 56.

15 TEREZIJA AVILSKA, *Autobiografija* 37/10; Carmel, 4/1981, str. 84.

16 Bulom „Inter caetera“ (4. svibnja 1493) papa Aleksandar VI. razgraničuje prekomorske posjede Španjolske i Portugala. Španjolskoj se daju zemlje koje je Kolumbo otkrio ili ih još treba otkriti zapadno od poteza: Azori – ušće rijeke Amazone. Usp. F. ŠANJEK, *Korculanin Vinko Paletin, istraživač Yucatanu i teoretičar španjolske „conquiste“ u XVI. stoljeću*, *Croatica christiana periodica*, II (1978) 2, str. 96, bilj. 56.

17 Carmel, 4/1981, str. 81. O prilikama u Zapadnim Indijama (Americi) Tereziju obavještava franjevac Alonso de Maldonado, prijatelj i suradnik dominikanca Bartoloméa de Las Casasa.

18 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 1/5, str. 22.

Ne zna se da li se Terezija osobno susrela s Las Casasom, osim preko zajedničkih prijatelja franjevca Alonsa Maldonada i dominikanca Dominga Bañeza, odnosno preko knjiga i predstavi u kojima otac Indijanaca nastoji probuditi savjesti svojih suvremenika protiv nepravdi i nasilja kojima su njihovi sunarodnjaci konkvistadori okaljali kršćansko ime u Novom svijetu. I Terezija Avilska i Bartolomé de Las Casas su s očeve strane bili potomci obraćenih Židova. Las Casas se, poput Terezijine braće, preko Atlantika otisnuo u želji za bogatstvom i slavom, ali su ga na Duhove 1511. u Santo Domingu na otoku Haiti probudile pobudne riječi dominikanca Antona de Montesinosa: „Recite mi” – apelirao je ovaj dominikanski misionar na savjesti konkvistadora koji su nesretne Indijance koristili kao besplatnu i bespravnu radnu snagu – „kojim pravom i po čijoj pravici držite Indijance u tako okrutnom i strašnom ropstvu? Kojom vlašću ratujete protiv ovih ljudi, koji su miroljubivo i spokojno živjeli u svojim domovima i na svojim posjedima? Kako ih možete gledati tako potlačene i iscrpljene, bez hrane i njege? Nemaju li i oni razumsku dušu? Niste li ih po Kristovim riječima dužni ljubiti „kao samoga sebe” (Lk 10, 27)?¹⁹

Svjestan tragičnih posljedica sukoba civilizacija na američkom kontinentu, Las Casas se odriče svog posjeda s pripadnim Indijancima i kao svećenik-dominikanac postaje odlučni branitelj slobode i ljudskih prava američkih Indijanaca, dokazujući da su ovi razumom i slobodom obdarena bića za koje je „Krist bio ponižen, bičevan i umro na križu”,²⁰ da su „po božanskom pravu pod zaštitom Crkve”²¹ i da je za španjolsku krunu bolje „izgubiti sve prekomorske posjede, nego da se u kraljevo ime čine tolike i tako strašne nepravde u Zapadnim Indijama”.²²

U *Kratkom izvješću o uništenju Indija* (1541–1542)²³ Las Casas preklinje Karla I. da zabrani daljnja osvajanja i na taj način spriječi genocid domorodačkog stanovništva u obje Amerike i na Antilskom otočju. U Vijeću za Indije neumorno traži da se njegovim štitičenicima priznaju osnovna ljudska prava. Las Casasove će zasluge istaknuti i autori prve univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1789. godine.²⁴ Kao biskup Chiapasa (na granici Yucatana i Guatemale) Las Casas 1545.

19 *Le droit d'être un homme*, izd. UNESCO, Paris 1968, br. 818; G. AURENCHE, *L'aujour-d'hui des droits de l'homme*, Paris 1980, str. 40; BARTOLOME DE LAS CASAS, *Kratko izvješće o uništenju Indija*, izd. Globus, Zagreb 1982, str. 11.

20 BARTOLOME DE LAS CASAS, *Historia de las Indias* III/130; *Kratko izvješće*, str. 12.

21 Las Casas u *De thesauris in Peru* i u *Doce dudas* izjavljuje da španjolski suverenitet nad američkim posjedima, u svjetlu papine darovnice, daje kralju samo jedan privilegij pred Bogom: osigurati evangelizaciju Indijanaca. Usp. *Kratko izvješće*, str. 16.

22 F. ŠANJEK, *Las Casas idejni začetnik deklaracije o ljudskim pravima*, *Svesci/Communio*, 28/1976, str. 95.

23 BARTOLOME DE LAS CASAS, *Brevissima relacion de la destruycion de las Indias*, Sevilla 1552. Djelo je svojevrstan bestseller španjolske književnosti. Dosad je doživjelo preko osamdeset izdanja u najrazličitijim evropskim i svjetskim jezicima, jer daje retrospektivni pogled na budućnost čovječanstva i indikator je mnogih društvenih problema koji su se pojavili u naše vrijeme. Hrvatsko izdanje (Globus, Zagreb 1982) priredili su dominikanci M. Biškup, H. Lasić, I. Mihojević, F. Šanjek i I. Tomljenović.

24 *Kratko izvješće*, str. 10.

godine izdaje *Upozorenje ispovjednicima*²⁵ u kojem traži da se uskrati odrješenje onima koji bi na posjedu držali Indijance kao besplatnu radnu snagu. Uz velike žrtve dominikanskih misionara, Las Casas u pokrajini Tezulutlan (Guatemala) ostvaruje svoj davni san o miroljubivoj evangelizaciji Indijanaca, podižući urode-nička naselja u kojima stanovništvo slobodno izabire svoje starješine. U Meksiku će ovaj ideal nastaviti franjevci i hijeronimiti, a u Paragvayu isusovci. Iz tog su vremena i Las Casasova najznačajnija djela: *Historia de las Indias*, u kojem se ko-risti bilješkama iz arhiva Kristofa Kolumba; *Apologetica historia*, u obranu urode-ničkih civilizacija na američkom tlu; i *De unico vocationis modo*, u kojem razlaže teoriju o miroljubivoj evangelizaciji. Iz velike javne rasprave s kanonikom Juanom Gines de Sepúlveda, braniteljem konkviste, čije je ideje zastupao i Korčulanin Vinko Paletin OP (1508—o. 1573), Las Casas izlazi kao pobjednik, jer Karlo I. privremeno obustavlja daljnja osvajanja (1550). Nešto kasnije je i samo ime „con-quista” (osvajanje) zamijenjeno izrazom „nuevos descubrimientos” (nova otkri-ća). Las Casas je dobio „imprimatur” za tiskanje svojih spisa, dok je to isto uskra-ćeno njegovom protivniku.

Otac Indijanaca može računati s podrškom dominikanskih i franjevačkih misio-nara u Americi i uglednih profesora sa sveučilišta u Salamanci. Njegov subrat Fran-cisco de Vitoria, jedan od utemeljitelja međunarodnog prava, u *Prvoj lekciji o In-dijancima* ističe da se Indijancima, „makar oni bili i barbari, ne može uskratiti stvarna vlast niti ih se smije ubrojiti u one koji su po zakonu robovi”.²⁶ Vitorijin učenik Domingo de Soto 1553. izjavljuje u ime misionara: „Naše je oružje ljubav. Kršćanska bi vjera svima postala odvratnom kad bismo je naviještali uz pomoć oružja”. A glede kažnjavanja zločina ljudožderstva i obrednog žrtvovanja nevinih ljudi ističe da „jedino Bog ima pravo kazniti grešnike, a da to isto pravo ni u kom slučaju ne pripada vladarima”.²⁷

TEREZIJA U ŠPANJOLSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Svojim duhovnim i autobiografskim djelima Terezija Avilska spada u sam vrh španjolske i svjetske književnosti. Djela su joj prevedena na mnoge jezike i tiskana u bezbroj izdanja.

U *Autobiografiji*, pisanoj između 1562. i 1565, Terezija opisuje svoj život, na-čin moljenja i milosti primljene od Gospodina.

Put k savršenosti, sastavljen između 1562. i 1564. i tiskan 1583, otkriva nam Terezijina razmišljanja o molitvi kao putu do sjedinjenja s Bogom.

Knjiga utemeljenja, započeta 1573, objavljena 1610, sadrži zgode vezane uz Terezijina putovanja i utemeljenje samostana.

²⁵ *Kratko izvješće*, str. 13.

²⁶ R. ROMANO, *Les mécanismes de la conquête coloniale*, Paris 1972, str. 108; F. ŠANJEK, *Korčulanin Vinko Paletin*, str. 100.

²⁷ DOMINGO DE SOTO, *De iustitia et iure*, izd. Salamanca 1553. (prema V. CARRO, *La teología y los teólogos juristas españoles ante la conquista de America*, sv. II, Madrid 1944, str. 258).

Stan duše ili *Nutarnji grad*, sastavljen 1577, tiskan 1588, sadrži Terezijinu nauku o molitvi i duhovnom životu. U ovom se djelu duša uspoređuje s gradom (dvorcem) od sedam stanova. Zapravo se radi o sedam molitvenih stupnjeva koji nas vode sjedinjenju s Bogom.

Terezija je ostavila i niz manjih spisa i brojna pisma (više od 450), koja pokazuju svetičino zanimanje za najrazličitije probleme onoga vremena.

Filolozi misle da je španjolski jezik u Terezijino doba najrazvijeniji narodni jezik u Evropi. Povjesničari književnosti i arhivisti reći će vam da je kastilijanski jezik u XVI. stoljeću daleko sličniji suvremenom španjolskom od Marulićevog ili Vramecovog jezika u odnosu na današnji hrvatski. Kultura većine Španjolaca u Terezijino doba plod je usmene predaje, koja se sticala u obiteljskoj, staleškoj ili župskoj sredini. Crkva je značajan faktor u odgoju španjolskog naroda, jer propovijedanjem, katehizacijom, sakramentima, hodočašćima i svugdje prisutnom crkvenom umjetnošću bitno utječe na kulturnu afirmaciju pojedinaca i društva. U tom kontekstu djela Terezije Avilske idu u korak s najvećim dostignućima literarnog genija Matea Alemana, Garcilasa de la Vega, Miguela Cervantesa, Luisa de Gongora, Pedra Calderóna de la Barca i drugih koji su perom proslavili španjolsko ime.

KĆERKA CRKVE

Poznato je da se zadnje riječi umirućeg zadrže u sjećanju prisutnih kao konačni pečat jednog ljudskog života i poruka onima koji ostaju. Terezijine zadnje riječi: „Ja sam kćerka Crkve” izražavaju njezinu životnu strast. Ona je, kao malo tko drugi, svim svojim bićem ljubila Crkvu, žrtvovala se za nju, ponekad i trpjela – od nje. Svugdje prisutna španjolska inkvizicija sumnja u Terezijinu pravovjernost zbog optužbi da pripada pokretu „prosvjetljenih” (*alumbrados*), smatra ju neposlušnom auktoritetu Crkve, unatoč činjenici da je Terezijin život primjer poslušnosti istoj toj Crkvi kojoj je darovala novu redovničku obitelj.

Treba istaknuti da Terezija dijeli mišljenje svoga vremena u poimanju Crkve. U XVI. stoljeću Crkva je ustanova s točno određenim granicama unutar kojih se nalazi Terezijina domovina Španjolska i ostale kršćanske zemlje u Evropi, dok izvan tih granica žive nekršćani, u prvom redu Židovi i Mauri. Nekršteni mogu reflektirati na spasenje samo pod uvjetom da prigrlje katoličku vjeru. Tu su i američki Indijanci kojima treba navijestiti radosnu vijest. Papinska bula „*Inter caetera*” iz 1493.²⁸ određuje utjecajne zone Španjolske i Portugala „gledom na obavezu naviještanja evanđelja” u novootkrivenim zemljama. U tom smislu Las Casas izjavljuje pred Karlom I. da mu suverenitet španjolske krune nad američkim posjedima daje samo jedan privilegij pred Bogom: osigurati evangelizaciju Indijanaca, uz obavezno poštovanje njihovih prava na slobodu i posjedovanje. „Kad bi sve indijanske

28 CH. M. DE WITTE, *Les bulles pontificales et l'expansion portugaise au XVIe siècle*, *Revue d'histoire ecclésiastique*, 53/1958, str. 443–447.

republike složno odbile da nas (misionare) prime i poslušaju, mi ipak ne bismo smjeli povesti rat protiv njih”, zaključuje ovaj veliki misionar.²⁹

U praksi su konkvistadori trebali biti misionari, pa je razumljivo da je u Terezijinim očima njezin najmiliji brat Rodrigo, koji je poginuo u borbi s Guaranis Indijancima u području Rio de la Plate, pravi mučenik za vjeru.³⁰

Tereziji je poznato da jedinstvo zapadnog kršćanstva u njezino doba narušava protestantizam. Do nje su, naime, doprle „vijesti o nedaćama u Francuskoj i o pustošenjima koja su počinili oni luteranci, te koliko se širi ta nesretna sljedba. To mi je najgelo veliku bol” — piše ona u *Putu k savršenosti* — „i, kao da ja mogu nešto i kao da jesam nešto, plakala sam s Gospodinom i molila ga da popravi tako veliko zlo. Činilo mi se da bih bila položila tisuću života za spas jedne od mnoštva onih duša koje su se tamo gubile”.³¹

Terezija je slušala o protestantizmu za vrijeme inkvizicijskog postupka protiv vođa filoprotestantske sekte u Valladolidu (1559–1560). U to vrijeme pokrenut je postupak i protiv eminentnih teologa Luisa de León i toledskog nadbiskupa-primate Bartoloméa de Carranza y Miranda. Dominikanac Bartolomé de Carranza bio je zagovornik španjolskih „duhovnjaka”, jedan od najuglednijih govornika na Tridentskom saboru i autor prvog katekizma na španjolskom jeziku. Unatoč činjenici da je uspio dokazati neosnovanost svih optužbi, kao i svjedočanstvu tridentskih otaca o njegovoj pravovjernosti i osobnom prijateljstvu s papom Pijom V, koji je sporni katekizam tiskao na račun Rimske kurije, Bartolomé de Carranza je ostao sužanj Inkvizicije punih sedamnaest godina.³²

U Terezijino doba Španjolska je poprište najrazličitijih duhovnih strujanja. U općoj težnji za obnovom vjerskog života isprepliću se utjecaji Erazma, Savonarole, pokreta „devotio moderna” itd. Izuzetno mjesto zauzima duhovni pokret tzv. „prosvjetljenih” (alumbrados), podijeljenih na „povučene” (recogidos) i „smirene” (dejados). Ovi propagiraju „molitvu sabranosti” za razliku od teologa koji priznaju samo usmenu molitvu.³³ Ugledni dominikanski teolog Melchor Cano, koji je svojim djelom *De locis theologicis* (1563) udario temelje suvremenoj pozitivnoj teologiji, izražava naime bojazan da bi ova „nutarnja molitva” mogla dovesti u opasnost Crkvu, „jer je ljudski nemoguće voditi istodobno aktivan i kontemplativan život”.³⁴

Ekstremizam „prosvjetljenih” graničio je s protestantskom koncepcijom duhovnog kršćanstva i duhovne Crkve.

Inkvizicija je budnim okom pratila Tereziju. Njezina će djela ostati u anonimnosti do svetičine smrti. Ona je na vrijeme shvatila da je poslušnost najbrži put do savršenosti. Ima bezgranično povjerenje u ispovjednike. U svojim djelima poziva se

29 *Kratko izvješće*, str. 16.

30 Carmel, 4/1981, str. 69.

31 TEREZIJA AVILSKA, *Put k savršenosti* 1/2, str. 21.

32 F. ŠANJEK, *Korčulanin Vinko Pale tin*, str. 87, bilj. 24.

33 Usp. *Uvod* Z. Kržića OCD u *Put k savršenosti*, str. 8.

34 *Isto*, str. 8, bilj. 1.

na sv. Franju de Borgia i sv. Petra Alkantarskog. Na papu apelira prilikom utemeljenja samostana sv. Josipa u Avili (1562), ali je on u većini crkvenom životu prisutan u osobi svojih nuncija. Ovi joj čas poklanjaju povjerenje, čas je smatraju „nemirnom i nestalnom ženom“. Jedan teolog želi poživjeti da vidi kako se „ova opatica penje na lomaču“.³⁵

Tereziju ne zbuñuju sumnje i podvale. Unatoč mnogim poteškoćama uspijeva je u zamišljenoj obnovi karmelićana i karmelićanki u duhu prvotnih pravila. Iz samostana je izbacila svaku raskoš i ispraznost. U želji da ostvari istinsko zajedništvo, Terezija je odredila samostanski maksimum od trinaest redovnica. *Knjiga utemeljenja* otkriva njezine izuzetne organizatorske sposobnosti. Znala je biti istovremeno ekonom, računovođa i poduzetnik. Uz to piše svoja najznačajnija djela: *Autobiografiju*, *Put k savršenosti* i *Stan duše* (Las moradas), u koja unosi svoju dušu, svoja mistička iskustva i svoju poruku onima koji teže za sjedinjenjem s Bogom.

Terezija odiše radošću i optimizmom. Od kandidatice traži oštromnost i razboritost. „Duhom pobožnosti Gospodin će ih obdariti u samostanu, ali ako im nedostaje inteligencije i sposobnosti rasuđivanja, onda neće biti od koristi drugima“, izjavljuje u pismu ocu Riberi.³⁶

SVETICA U ZEMLJI SVETIH

Terezija Avilska je bila veliki prijatelj svetaca. Njezino štovanje svetaca bilo je iskreno, odano i povjerljivo, jer je po svojoj prirodi bila otvorena i društvena. Zabilježila je da „onaj koji s Božjom pomoći ide odlučno putem savršenosti nikada neće sam u nebo, nego za sobom vodi mnoštvo drugih, poput hrabrog kapetana kojemu Bog povjerava ljude koji hodaju zajedno s njim“.³⁷

Majka je Tereziju poticala na pobožnost Majci Božjoj i svecima. Poznato je da je ona posebno štovala sv. Josipa, sv. Mariju Magdalenu, apostolske prvake sv. Petra i Pavla, sv. Augustina, Franju Asiškog i Katarinu Sijensku.

Ali zar Španjolska u Terezijino vrijeme nije zemlja svetaca? Terezija surađuje sa svecima poput Franje de Borgia, Petra Alkantarskog i Ivana od Križa. Njezino ime upisano je u katalog svetaca 1622. godine zajedno s imenima Ignacija Loyolskog, utemeljitelja Družbe Isusove, i Franje Ksaverskog, velikog misionara dalekog Istoka.

Svetica u društvu svetaca, Terezija svim silama nastoji postići sjedinjenje s Bogom. Odričući se vlastite volje, ona je iz dana u dan askezom i molitvom pripremala put djelovanju milosti. Njezin primjer ostaje poruka i našem vremenu.

35 Inkvizicija u Sevili pokreće 1576. postupak protiv Terezije. Godinu dana kasnije Ivan od Križa je zatvoren u Toledu. O Terezijinim sukobima s inkvizicijom vidi B. BENNASSAR, *L'Inquisition espagnole XVe–XIXe siècle*, Paris 1979, str. 199–208.

36 P. RIBERA, *Vida de la Bienaventurada M. S. Teresa de Jesús 4/24* (prema J. POITREY, *Sainte Thérèse d'Avila de par le monde*, Missi 446/1982, str. 147, bilj. 2).

37 J. BAUDRY, *Comment une sainte s'est formée dans la compagnie des saints*, Missi 446/1982, str. 128.

RÉSUMÉ

La personnalité et l'oeuvre de Teresa de Cepeda y Ahumada (Avila 1515 – Alba de Tormes 1582), religieuse mystique et femme d'action, s'inscrivent dans le cadre de l'Espagne du XVIe siècle.

Thérèse d'Avila bénéficiera de l'essor des lettres du »siècle d'or espagnol« et participera avec ferveur au mouvement religieux qui animait toute l'Espagne dans son temps. L'agitation due à la réforme protestante en Europe et à la découverte de l'Amérique la touchera profondément. Elle parlera souvent de ces »luthériens«, dont elle sait qu'ils sont nombreux en France et en plusieurs pays de l'Europe. Elle est consciente de la menace turque, mais elle affirme hautement que la foi chrétienne ne se défend ni ne se propage à la pointe de l'épée. Les armes pacifiques de Thérèse d'Avila, ce sont les prédicateurs, les théologiens et les prières de ses soeurs. Elle a d'ailleurs très souvent évoqué »ces âmes qui ne connaissent pas encore le vrai Dieu«, et dont lui a parlé le missionnaire Alonso Maldonado, disciple du Père des Indiens Bartolomé de Las Casas.

En tant que réformatrice du Carmel, Thérèse a donné naissance dans l'Eglise à une nouvelle famille religieuse qui compte aujourd'hui 13.000 moniales et 4.000 religieux répartis dans toutes régions du monde. La sainte fondatrice exigeait de ses soeurs d'avoir du jugement et d'être dotées d'une intelligence claire afin de les rendre utiles pour gouverner les autres. Elle fondera en personne quinze monastères, parcourant l'Espagne en tous sens.

Docteur de l'Eglise, Thérèse d'Avila est considérée en raison de la qualité de ses écrits (L'autobiographie, Le Chemin de la perfection, Le Livre des fondations, Le Livre des demeures etc) comme l'un des plus grands auteurs de la littérature universelle et comme un maître incontesté en spiritualité.

Malgré les soupçons de ses adversaires et les menaces de l'Inquisition, Thérèse d'Avila n'a cessé d'affirmer qu'elle était la fille de l'Eglise à laquelle elle e rendu un témoignage éclatant d'obéissance et de soumission. C'est à l'Eglise qu'elle a donné une famille nouvelle, des fils et des filles pour la servir selon la Règle primitive du Carmel.